

Küresel Buğday Piyasasında Rusya'nın Karşılaştırmalı Üstünlüğü

Güçgeldi BASHİMOV

Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

E-mail: guyc55@gmail.com

ÖZET: Rusya dünyanın en önemli buğday üreticisi ve aynı zamanda ihracatçısıdır. 2014 yılında Rusya 5,3 milyar dolar değerinde buğday ihracatı gerçekleştirmiştir. Buğday Rusya'nın toplam tarımsal ihracatının üçte birini oluşturmakta ve Rusya dünya buğday ihracatının %10'unu karşılamaktadır. Bu araştırmada Rusya'nın buğday piyasasındaki rekabet gücü belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmada Balassa'nın Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler indeksi ve Michaely indeksi kullanılmıştır. Çalışma 2001-2014 dönemini kapsamaktadır. Çalışmada kullanılan veriler Uluslararası Ticaret Merkezi'nin veri tabanından elde edilmiştir. Araştırma bulgularına göre Rusya küresel buğday piyasasında karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Dış ticaret, Rekabet Gücü, Rusya

JEL Kodu: F1, F10, F14

Russia's Comparative Advantage in the Global Wheat Market

ABSTRACT: Russia is an important wheat producer and also exporter. In 2014, Russia exported about \$ 5.3 million of wheat. Wheat accounted for one third of the total agricultural exports of Russia and Russia accounts for approximately 10 per cent of the world wheat export. In this study examines the international competitiveness of the Russia's wheat sector, using Balassa's Revealed Comparative Advantage index and Michaely index. In this study export data for the period 2001-2014 was used. The data used in this study was obtained from the International Trade Center database. According to the research findings the Russia has a comparative advantage in global wheat market.

Keywords: Foreign Trade, Competitiveness, Russia

JEL Code: F1, F10, F14

1. GİRİŞ

Buğday dünyada en çok üretilen ve pek çok ülkenin beslenme, ticaret ve ekim nöbeti sistemlerinde vazgeçilmez bir kültür bitkisidir. Özellikle insan beslenmesinde alternatifsiz bir bitki olan buğdayın ekim alanları ve üretimi, nüfus artışına paralel olarak artmaktadır. Nüfus artışına paralel olarak artan dünya buğday üretimi de 1960'lı yıllarda yaklaşık 222 milyon ton iken, 2000'li yıllarda 586 milyon tona, 2014 yılında ise 725 milyon tona ulaşmıştır (Monis vd., 2014: 826). Bugün buğday tarımı dünya genelinde milyonlarca çiftçi ailesine istihdam yaratarak gelir sağlamak, tarıma dayalı sanayi sektörünün hammadde ihtiyacını karşılamakta ve ihracat açısından ülke ekonomilerine önemli katkılar sağlamaktadır. Dolayısıyla buğday birçok ülke ekonomileri için büyük öneme sahip tarımsal ürünlerden biridir.

Buğday ekonomiye sağladığı katkılarından dolayı Rusya ekonomisi açısından da büyük öneme sahip ürünlerden biridir. Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucu ülkede yaşanan ekonomik durgunluğa rağmen buğday üretim ve ihracatında önemli artışlar elde edilmiş ve Rusya 2000'li yıllarda büyük bir buğday ihracatçısı haline gelmiştir. Günümüzde Rusya buğday ihraç eden ilk beş ülke arasında yer almaktadır. Rusya arazi varlığı yönüyle buğday yetiştiriciliği açısından büyük bir potansiyele sahiptir. Rusya'da yaklaşık 24 milyon hektar alanda buğday üretimi yapılmaktadır. Yıllara göre değişmekle birlikte 1992-2014 döneminde Rusya'da buğday üretimi 46 milyon tondan 59 milyon tona çıkmıştır. Son yirmi yıl içerisinde buğday üretim miktarında yaklaşık %28'lik bir artış yaşanmıştır (USDA, 2015). Bugün Rusya yıllık buğday üretim miktarı ile dünya buğday üretiminin %8'ini ve ihracatın %10'unu karşılamaktadır (Stanojevic, 2014: 95).

Bu çalışmanın amacı Rusya'nın küresel buğday piyasasındaki rekabet gücünü ortaya koymaktır. Literatürde tarım sektörünün rekabet gücünün belirlenmesine yönelik çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Ancak Rusya'nın buğday ticaretindeki karşılaştırmalı üstünlüğünün belirlenmesine yönelik literatürde sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma Rusya'nın küresel buğday ticaretindeki karşılaştırmalı üstünlük yapısının ortaya konması açısından önem arz etmektedir.

2. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Bu bölümde tarım sektörünün karşılaştırmalı üstünlüğünü ölçmeye yönelik yapılmış önemli çalışmalardan bazıları hakkında özet bilgiler sunulmaktadır.

Fertő ve Hubbard (2003), yaptıkları çalışmalarında Macaristan'ın tarımsal ürünlerdeki rekabet gücünü analiz etmişlerdir. Araştırmada Balassa ve Vollrath tarafından geliştirilen indekslerini kullanmışlardır. Araştırma sonucunda Macaristan gıda ve tarım ürünlerinde özellikle hayvansal gıda ürünlerinde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu tespit edilmiştir.

Liefert vd., (2003), çalışmalarında Rusya'nın tarım ürünlerindeki rekabet gücünü belirlemeye çalışmışlardır. Araştırma sonucunda Rusya'nın hububat üretiminde karşılaştırmalı avantaja sahip olduğu, buna karşın hayvansal ürünlerde karşılaştırmalı dezavantaja sahip olduğunu tespit etmişlerdir.

Kagochi (2007), ABD'nin başlıca tarım ürünlerindeki (buğday, mısır, pamuk ve soya fasulyesi) rekabet gücünü analiz etmiştir. Araştırmada Balassa'nın AKÜ indeksi ve Michaely indeksi kullanılmıştır. Analiz sonucunda ABD'nin söz konusu tarım ürünlerinde rekabet gücüne sahip olduğu tespit edilmiştir.

Savin ve Winker (2009), Rusya'nın uluslararası rekabet gücünü Balassa'nın Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler indeksi ile Lafay indeksini kullanarak analiz etmişlerdir. Araştırma sonucunda Rusya'nın ağırlıklı olarak petrol ve petrokimya, odun ve odun ürünleri, kimyasal gübre vb. ürünlerde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğunu tespit etmişlerdir.

Çoban vd., (2010), Türk tarım sektörünün AB karşısındaki rekabet gücünü Balassa'nın AKÜ indeksini kullanarak analiz etmişlerdir. Çalışmada Türkiye'nin meyve ve sebze, şeker ve şeker ürünlerinde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu belirlenmiştir.

Kanaka ve Chinadurai (2012), Hindistan tarım ürünlerinin karşılaştırmalı üstünlüğünü AKÜ ve Açıklanmış Simetrik Karşılaştırmalı Üstünlükler (ASKÜ) indeksini kullanarak analiz etmişlerdir. Araştırma bulgularına göre Hindistan pirinç, çay, yer fıstığında karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir.

Ishchukova ve Smutka (2013), Rusya tarım sektörünün uluslararası rekabet gücünü Balassa, Vollrath ve Lafay indekslerini kullanarak analiz etmişlerdir. Analiz sonucunda Rusya'nın daha çok tahıllar, bitkisel yağ ve yağlı tohumlar, tütün ve tütün mamulleri ihracatında karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu; buna karşın hayvansal ürünler ile meyve ve sebze ihracatında karşılaştırmalı dezavantaja sahip olduğu belirlenmiştir.

Sarker ve Ratnasena (2014), 1961-2011 dönemi için Kanada'nın başlıca tarım ürünlerindeki (buğday, sığır eti ve domuz eti) rekabet gücünü analiz etmişlerdir. Araştırmada Balassa'nın AKÜ indeksinden yararlanılmıştır. Araştırma bulgularına göre Kanada buğday ihracatında karşılaştırmalı avantaja sahip iken, sığır eti ve domuz eti ihracatında karşılaştırmalı dezavantaja sahiptir.

Peker (2015), Türkiye hububat-baklagil alt sektörünün Avrupa Birliği pazarı karşısındaki rekabet gücünü analiz etmiştir. Bu amaçla hububat-baklagil alt sektörüne ilişkin açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler indeksi hesaplanmıştır. Araştırma sonucunda Türkiye'nin AB pazarı karşısında mercimek ve nohutta yüksek rekabet gücüne sahip olduğu belirlenirken, kuru fasulye, buğday ve mısır ürünlerinde ise rekabet üstünlüğüne sahip olmadığı belirlenmiştir.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

Çalışmada Balassa'nın Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler (AKÜ) indeksi ile Michaely indeksi kullanılmıştır. Balassa geliştirdiği AKÜ indeksini ilk kez 1965 yılında yayınlamış olduğu çalışmasında kullanmıştır. AKÜ indeksi uluslararası ticarete uzmanlaşmayı ölçme konusunda birçok araştırmalarda kullanılmaktadır (Laurson, 1998: 1; Çoban vd., 2010: 254). AKÜ indeksi, bir ülkenin belirli bir mal, endüstri veya sektördeki karşılaştırmalı avantajını veya dezavantajını belirlemek için kullanılan bir yöntemdir (Ahmad ve Kalim, 2013: 524). AKÜ İndeksi, bir malın veya

sektörün ülkenin toplam ihracatındaki payı ile söz konusu malın veya sektörün dünyanın toplam ihracatındaki payı arasındaki orandır. Balassa'nın AKÜ indeksi, karşılaştırmalı avantajın altında yatan kaynakları belirlemekten ziyade, bir ülkenin 'açıklanmış' karşılaştırmalı avantaja sahip olup olmadığını saptamaya çalışmaktadır (Utkulu ve İmer, 2009: 29-30). AKÜ indeksinin özel bir çekiciliği ülkeler arası ve endüstriler arası çeşitli karşılaştırma tiplerinde kullanılan bir indeks şeklinde kolayca ölçülebilmesidir. Bu yaklaşımda, dış ticaretin mal bileşiminin, ülkeler arasındaki göreceli maliyetlerle birlikte fiyat dışı faktörleri de yansıttığı kabul edilmektedir (Çeştepe ve Ermiş, 2007: 134). Balassa'nın AKÜ indeksi aşağıdaki şekilde formüle edilmektedir:

$$AKÜ_{ij} = \left[\frac{(X_{ij})}{(X_i)} / \frac{(X_{wj})}{(X_w)} \right] \quad (1)$$

Burada, $AKÜ_{ij}$, 'i' ülkesinin 'j' sektörü için açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler indeksini, X_{ij} 'i' ülkesinin 'j' sektörünün ihracatını, X_i 'i' ülkesinin toplam ihracatını, X_{wj} 'j' sektörü dünya ihracatını ve X_w toplam dünya ihracatını göstermektedir. AKÜ indeksi 0 ile ∞ arasında bir değer almaktadır. Eğer indeks değeri birden büyükse o ülkenin ilgili sektörde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu söylenir. Başka bir deyişle, o endüstrinin ülkenin toplam ihracatı içindeki payı, dünya ticaretindeki payından daha büyüktür. Eğer indeks değeri birden az ise ülkenin ilgili sektörde karşılaştırmalı dezavantaja sahip olduğu söylenir (Vlachos, 2001: 43; Havrila ve Gunawardana, 2003: 108).

Rusya buğday sektörünün rekabet gücünün belirlenmesinde kullanılan diğer bir indeks ise Michaely indeksidir. Michaely indeksi de bir ülkenin karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu sektörleri belirlemek için kullanılır. Balassa'nın AKÜ indeksi sadece ihracatı hesaba alırken, Michaely indeksi ise ihracat ile birlikte ithalatı da hesaba almaktadır. Michaely indeksi sektörün net ihracatının göreceli büyüklüğünü göstermektedir (Laursen, 1998: 6). Michaely indeksi aşağıdaki şekilde formüle edilmektedir:

$$MI = \frac{x_{ij}}{\sum_j X_i} - \frac{m_{ij}}{\sum_j M_i} \quad (2)$$

Burada, x_{ij} "i" ülkesinin "j" sektörünün ihracatını, X_i 'i' ülkesinin toplam ihracatını, m_{ij} "i" ülkesinin "j" sektörünün ithalatını ve M_i 'i' ülkesinin toplam ithalatını göstermektedir. Michaely indeksi -1 ile +1 arasında bir değer almaktadır. Michaely indeksinin pozitif değer alması söz konusu ülkenin o mal ve hizmette açıklanmış karşılaştırmalı üstünlüğünün olduğunu, negatif değer alması ise açıklanmış karşılaştırmalı üstünlüğünün bulunmadığını gösterir (Laursen, 1998: 6; ESCAP, 2007: 69; Mathur, 2011: 1265).

Araştırmada Uyumlaştırılmış Mal Tanım ve Kod Sistemi (Harmonized Commodity Description and Coding System) dikkate alınmıştır. HS sınıflandırmasında buğday ürününün kod numarası 1001'dir. Araştırmada kullanılan veriler dolar bazında olup Uluslararası Ticaret Merkezi'nin internet web sitesinden derlenmiştir. Söz konusu veriler Rusya'nın buğday sektörüne ait olup 2001-2014 dönemini kapsamaktadır.

4. BULGULAR

Rusya'da Buğday Üretim Durumu

Rusya'da buğday üretim durumu incelendiğinde 1992-2000 yılları arasında ekonomik, politik ve iklimsel nedenlerden dolayı buğday üretimi önemli düzeyde gerilemiştir. Ülkede 1992 yılında 46,1 milyon ton buğday üretimi gerçekleşirken, bu miktar 1998 yılında 27 milyon tona gerilemiştir. Buğday tarımında tarımsal girdi kullanımının azalması, üretim maliyetlerinin artması ve devlet desteklerinin azalması buğday üretiminin önemli düzeyde azalmasına neden olmuştur (Schierhorn vd., 2014: 134). 2000'li yıllarda ise buğday üretim miktarında hızlı bir artış göze çarpmaktadır. Buğday üretimi 2005 yılında 47,6 milyon tona ulaşmış, 2008 yılında ise 63,7 milyon ton ile rekor bir seviyeye ulaşmıştır. 2014 yılında buğday üretimi 59 milyon ton olarak gerçekleşmiştir (USDA, 2015).

Rusya'nın buğday ekili alanlarının gelişim seyri incelendiğinde 1992-2014 yılları arasında dalgalı bir trend izlediği görülmektedir. Rusya'nın yıllık ortalama buğday ekili alanı 1992-2000 döneminde 22 milyon hektar iken, bu rakam 2001-2014 döneminde 24 milyon hektar olarak gerçekleşmiştir. Rusya'da buğday veriminde de önemli gelişmeler kaydedilmiştir. 1992-2000 yılları arasında ortalama buğday verimi 1,5 ton/ha iken, bu rakam 2001-2014 yılları arasında 2 ton/ha olarak gerçekleşmiştir. Ancak bu rakam dünya ortalamasının altında kalmaktadır. 2014 yılı itibariyle buğday verimliliği AB'de 5,8 ton/ha iken, bu rakam Rusya'da 2,5 ton/ha ve dünya ortalaması ise 3,2 ton/ha'dır (USDA, 2015).

Tablo 1. Rusya'da buğday üretim, alan ve verim durumu

Yıllar	Üretim (Milyon Ton)	Alan (Milyon Ha)	Verim (Ton/Ha)
1992	46,1	23,5	1,90
1994	32,1	20,9	1,45
1996	34,9	22,5	1,55
1998	27,0	19,9	1,36
2000	34,4	21,3	1,61
2002	50,6	24,4	2,06
2004	45,4	22,9	1,98
2006	44,9	22,9	1,94
2008	63,7	26,1	2,44
2010	41,5	21,7	1,91
2012	37,7	21,3	1,80
2014	59,1	23,6	2,50

Kaynak: USDA veri tabanı

Rusya'nın Buğday Dış Ticareti

1990'lı yılların başında Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte Rusya'da planlı ekonomiden piyasa ekonomisine doğru hızlı bir geçiş süreci yaşanmıştır (Rylko vd., 2014: 8). Bu süreçte Rusya'nın tarımsal üretim ve dış ticaret yapısında önemli bir dönüşüm yaşanmıştır. Özellikle buğday piyasasında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Sovyetler Birliği döneminde Rusya önemli miktarda buğday ithal eden ülkelerden birisiydi (Liefert vd., 2009: 47). Ancak ülkede uygulanan tarım politikaları sonucu Rusya buğday ithal eden ülke konumundan ihraç eden ülke konumuna gelmiştir.

Tablo 2. Rusya buğday dış ticareti (Bin dolar)

Yıllar	İhracat	İthalat	Denge
2001	143.978	103.115	40.863
2002	775.964	24.191	751.773
2003	779.330	69.375	709.955
2004	535.975	210.729	325.246
2005	1.134.077	67.741	1.066.336
2006	1.368.456	156.719	1.211.737
2007	3.608.763	73.467	3.535.296
2008	2.864.429	61.782	2.802.647
2009	2.753.003	21.738	2.731.265
2010	2.069.017	1.048	2.067.969
2011	3.671.175	1.304	3.669.871
2012	4.523.964	85.857	4.438.107
2013	3.482.680	234.510	3.248.170
2014	5.322.851	97.012	5.225.839

Kaynak: INTRACEN veri tabanı

1990'lı yılların başlarında üretilen buğdayın ancak %2-3'ü ihraç edilirken bu oran günümüzde %40'lara ulaşmıştır. 2001-2007 yılları arasında buğday ihracatı 143 milyon dolardan 3,6 milyar dolara çıkmıştır. Ancak 2008 yılında küresel krizin bütün dünyayı etkilemesi ile birlikte

Rusya'nın buğday ihracatı da olumsuz etkilenmiş ve 2008 yılında buğday ihracatı bir önceki yıla göre %22 oranında gerilemiştir. İzleyen yıllarda da buğday ihracatı azalarak 2010 yılında 2 milyar dolara kadar gerilemiştir. 2011 yılında ise buğday ihracatı kriz öncesi düzeyine ulaşmıştır. 2014 yılında ise buğday ihracatı 5,3 milyar dolara ulaşmıştır. 2001-2014 yılları arası Rusya'nın buğday ihracatı 36 kat artmıştır.

Rusya'nın buğday ihracatında Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Latin Amerika ülkeleri ilk sıralarda yer almaktadır (Karlova, 2014: 33). Son yıllarda Orta Doğu ülkelerinde buğday tüketiminin artması Rusya'nın buğday ihracatı rekor seviyelere ulaşmıştır. 2014 yılında buğday ihracatının önemli bir kısmı Orta Doğu ülkelerine gerçekleştirilmiştir. Buğday ihracatında Türkiye ve Mısır ilk sırada gelmektedir. Bununla birlikte İran, Yemen, Suudi Arabistan, Libya ve Sudan en çok buğday ihraç edilen ülkeler arasında yer almaktadır. Son yıllarda BDT (Bağımsız Devletler Topluluğu) ve Asya-Pasifik ülkelerine yönelik buğday ihracatı da artmaktadır.

Tablo 3. Rusya'nın buğday ihracatında ilk on ülke (2014)

Ülke	Değer (Milyon \$)	Pay (%)
Türkiye	1.044	19,6
Mısır	996	18,7
İran	328	6,2
Yemen	256	4,8
Sudan	219	4,1
Güney Afrika	198	3,7
Azerbaycan	194	3,6
Nijerya	168	3,2
Gürcistan	141	2,6
Kenya	132	2,5
İlk 10 Ülke Toplamı	3.676	69,0
Genel Toplam	5.322	100

Kaynak: INTRACEN veri tabanı

Rusya'nın Buğday Piyasasındaki Rekabet Gücü

Bu çalışmada Rusya'nın küresel buğday ticaretindeki rekabet gücü Balassa'nın AKÜ indeksi ve Michaely indeksi kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma sonuçları Tablo 4'de sunulmaktadır. Araştırma bulgularına göre Rusya buğday ihracatında karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir. 2001-2014 yılları arasında Rusya'nın buğday ihracatına ilişkin AKÜ ve Michaely indeks değerleri sürekli bir artış göstermiştir. AKÜ indeks değeri 2001 yılında 0,61 iken, 2014 yılında bu değer 4,32'ye çıkmıştır. Aynı şekilde Michaely indeks değerinde de bir artış söz konusudur. Mİ 2001 yılında -0,001 bir değere sahip iken, 2014 yılında 0,01 değere çıkmıştır. 2001-2007 yılları arasında her iki indeks değerinde önemli artışlar göze çarpmaktadır. Ancak 2008 yılında yaşanan ekonomik kriz sonucu küresel talepte görülen daralmaya bağlı olarak her iki indeks değerinde de bir gerileme söz konusudur. İzleyen yıllarda ise indeks değerlerinde tekrar bir artış görülmektedir.

Bugün Rusya sahip olduğu zengin agro-ekolojik potansiyeli ile bir yandan kendi buğday ihtiyacını karşılarken, diğer yandan da küresel buğday piyasasında daha güçlü bir aktör olma yolunda ilerlemektedir. Rusya buğday yetiştiriciliği açısından önemli bir potansiyele sahip olmasına rağmen, bu potansiyelini tam ve etkin bir şekilde değerlendirememektedir (Alabushev, 2009: 2). Özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte başlayan siyasi ve ekonomik krizler sonucu diğer sektörler gibi buğday sektörünün gelişimi de önemli düzeyde gerilemiştir. Buğday sektörünün karşılaştığı önemli sorunlar arasında ürün kalitesinin düşük olması, üretim teknolojilerinin eski olması, lojistik altyapı eksiklikleri gibi sorunlar başta gelmektedir. Söz konusu sorunların çözümüne yönelik önemli adımlar atılmaktadır.

Tablo 4. Rusya'nın buğday ürününe ait AKÜ ve Mİ değerleri

Yıllar	AKÜ	Mİ
2001	0,61	-0,0010
2002	3,03	0,0067
2003	2,76	0,0046
2004	1,38	0,0002
2005	2,74	0,0040
2006	2,63	0,0034
2007	4,65	0,0099
2008	2,18	0,0059
2009	3,52	0,0090
2010	2,39	0,0052
2011	2,70	0,0071
2012	3,20	0,0083
2013	2,50	0,0059
2014	4,32	0,0107

Kaynak: INTRACEN verileri kullanılarak hesaplanmıştır

5. SONUÇ

Buğday, günümüzde en çok uluslararası ticarete konu olan tarımsal ürünlerden biridir. Buğday ticareti çoğunlukla Kuzey Amerika ve AB üyesi ülkeler tarafından gerçekleştirilmektedir. Ancak son 20 yılda küresel buğday piyasasında büyük değişimler yaşanmaktadır. 1990'lı yıllardan itibaren Rusya'nın uluslararası ticaret ağına dâhil olması, küresel buğday ticaretinin gelişmesine yeni bir ivme kazandırmıştır. Rusya, özellikle 2000'li yıllardan itibaren küresel buğday ticaretinde aktif rol oynamaya başlamıştır. Rusya arazi varlığı yönüyle buğday yetiştiriciliği açısından büyük bir potansiyele sahiptir. Geçtiğimiz on yılda Rusya'nın buğday üretim miktarı ve ihracatında ciddi artışlar kaydedilmiştir. Bugün Rusya, küresel buğday ticaretinin %10'unu oluşturmaktadır.

Bu çalışmada 2001-2014 dönemi için Rusya'nın küresel buğday piyasasındaki rekabet gücü belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucunda Rusya'nın buğday ihracatında rekabet gücüne sahip olduğu tespit edilmiştir. Rusya'nın buğday ticaretindeki uluslararası rekabet gücünün artırılması için üretimde verimlilik ve kaliteye önem verilmeli, ihracatın çeşitlendirilmesi ve katma değeri daha yüksek olan ürünlerin ihracattaki payının artırılması gerekmektedir. Ayrıca ihracata dayalı devlet teşvik politikalarının etkin bir şekilde uygulanması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Ahmad, N. ve Kalim, R. (2013). Changing revealed comparative advantage of textile and clothing sector of Pakistan: Pre and post quota analysis, *Pakistan Journal of Commerce and Social Sciences*, 7(3), 520-544.
- Alabushev, A.V. (2009). Grain farm in the Russia: Current situation, problems and prospects, *Grain Economy of Russia*, 1(1), 2-7.
- Çeştepe, H. ve Ermiş, A. (2007). Türk seramik sektörünün rekabet gücü (1996-2002), *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12 (1), 127-143.
- Çoban, O., Peker, A.E. ve Kubar, Y. (2010). Türk tarımının Avrupa Birliği ülkeleri karşısındaki sektörel rekabet gücü, *S.Ü. İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 20, 247-266.
- Fertő, I. ve Hubbard, L.J. (2003). Revealed comparative advantage and competitiveness in Hungarian agri-food sectors, *The World Economy*, 26(2), 247-259.
- ESCAP. (2007). Trade statistics in policy making: A handbook of commonly used trade indices and indicator, Prepared by Mia Mikic and John Gilbert, Bangkok.
- Havrila, I. ve Gunawardana, P. (2003). Analysing comparative advantage and aompetitiveness: An application to Australia's textile and clothing industries, *Australian Economic Papers*, 42(1), 103-117.
- INTRACEN, (2015). International trade statistics, 28.09.2015 tarihinde <http://www.intracen.org/itc/market-info-tools/trade-statistics/> adresinden alınmıştır.

- Ishchukova, N. ve Smutka, L. (2013). Revealed comparative advantage of Russian agricultural exports, *Acta Univ. Agric. Silvic. Mendelianae Brun.* 61(4), 941-952.
- Kagochi, J.M. (2007). Evaluating the competitiveness of US agricultural market commodities, Auburn University PhD Dissertation, Auburn, Alabama.
- Kanaka, S. ve Chinadurai, M. (2012). A Study of comparative advantage of Indian agricultural exports, *Journal of Management and Science*, 2(3), 1-9.
- Karlova, N. (2014). Russian grain market: records in 2013-2014 MY and new season prospects, *Russian Economic Developments*, No: 9, 33-35.
- Laursen, K. (1998). Revealed comparative advantage and the alternatives as measures of international specialization, Danish Research Unit for Industrial Dynamics, DRUID Working Paper No: 98-30.
- Liefert, W.M., Osborne, S.T., Liefert, O. ve Trueblood, M.A. (2003). Can Russia be competitive in agriculture, *EuroChoices*, 2(3), 18-23.
- Liefert, W.M., Liefert, O. ve Serova, E. (2009). Russia's transition to major player in world agricultural markets, *Choices Magazine*, 24(2), 47-51.
- Mathur, S.K. (2011). Trade analysis of CSG subcategories for regional groups and some selected member states of ESCAP in 2002-2008, *Ovidius University Annals, Economic Sciences Series*, XI(1), 1264-1279.
- Monis, T., Çıkman, A., İpekçioğlu, Ş. ve Bayraktar, M.S. (2014). GAP bölgesinde sulu koşullarda yetiştirilen buğdayın üretim maliyetinin tespiti üzerine bir araştırma, XI. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, 3-5 Eylül, (ss. 822-825), Samsun.
- Peker, A. E. (2015). Türkiye hububat ve baklagil alt sektörünün Avrupa Birliği pazarı karşısındaki rekabet gücü, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(2), 1-20
- Rylko, D.N., Kolinko, O.N. ve Bashkirova, V.G. (2014). The economic aspects of the Russian wheat export, IMEMO RAN, Moscow.
- Sarker, R. ve Ratnasena, S. 2014. Revealed comparative advantage and half a century competitiveness of Canadian agriculture: A case study of wheat, beef and pork sectors, CATPRN Working Paper 2014-01,
- Savin, I. ve Winker, P. (2009). Forecasting Russian foreign trade comparative advantages in the context of a potential WTO accession, *Central European Journal of Economic Modelling and Econometrics*, 1, 111-138.
- Schierhorn, F., Muller, D., Prishchepov, A.V., Faramarzi, M. ve Balmann, A. (2014). The potential of Russia to increase its wheat production through cropland expansion and intensification, *Global Food Security*, 3(3-4), 133-141.
- Stanojevic, N. (2014). Effects of Russia's WTO accession on agricultural trade and production, *Economic Outlook*, 16(3), 93-110.
- Vlachos, I. (2001). Comparative advantage and uncertainty in the international trade of Mediterranean agricultural products: an empirical analysis, *Medit*, 12(4), 42-49.
- USDA, (2015). The United States Department of Agriculture Foreign Agricultural Service Web Page, 25.09.2015 tarihinde <http://www.fas.usda.gov/> adresinden alınmıştır.
- Utkulu, U. ve İmer, H. (2009). Türk tekstil ve konfeksiyon sektörünün Avrupa Birliği tekstil ve konfeksiyon sektörü karşısındaki rekabet gücünün alt sektörler düzeyinde ölçülmesi, *Rekabet Dergisi*, 36, 3-43.